

גיליון מס' 701
שנה 13

פרשת נצבים, כ"ז באלול תשפ"ה

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

אתם נצבים היום (כט, ט) - אתם נטריקון אבן מקיר תזעק, כי בראש השנה, אפלו הלקבות שהתאבנו פאנן צועקים אל ה' (רי"צ מפוריסוב)

אתם נצבים היום בגימטריה לעמוד לסליחות, במנהג אשכנז להתחיל סליחות. (מטה משה)

היום נטריקון מקדש ישאל יום הזכרון, לרמז לראש השנה כמזבא בזהר. (אמרי חיים)

היום זה ראש השנה, ומצות היום בשופר. תחלה תוקעים תקיעות דמישב, מתפללים מוסף ותוקעים תקיעות דמעמד, והדבר רמז בתבת את"ם שהיא נטריקון אחר תקיעות מישב, אז עומדים נצבים במוסף. (פניני הפרשה)

אתם נצבים היום מרמז לראש השנה, כמו שנאמר באיוב יהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על-ה' ויבוא גם השטן בתוכם, והינו שבראש השנה בא השטן לקטר על ישראל, אולם כאשר הם באגדה אחת, אין השטן שולט בהם, וזה הרמז בתבות ראשיכם שבטיכם זננכם ונטריקם נטריקון שזור, שהם שזורים ומקברים יחד, ואפלו הפחות ביותר בישראל כחוטב עצים, גם הוא נכלל באחדות הכללית עם הראשים הזקנים ולא נפרשע לפנייך לביימשה ידיו בלם, ואף הפחותים יחשבו לחשובים, ורמז לזה בתבות מחוטב עצים בגימטריה אברהם עם הכולל, שעם האחדות יהיה נחשב גם חוטב העצים כאברהם ראש האמה, ויצא זכאי בדין כאשר תתגבר מדתו של אברהם מדת החסד, וחוטב נטריקון חיים טובים ברכה, וכן מחוטב עצים בגימטריה אחפץ בחיים, שבתבות האחדות יחפץ ה' להקריע את-בניו לחיים. (ארז עדה)

כי אז יעשן אה"ה (כט, יט) - סופי תבות זיפה, שהקב"ה נזף במי שמתגבר בלבב ואומר שלום יהיה-לי, וסופי התבות לאמר שלום הם מר, שסופו של זה יהיה מר. (משכיל אדלד)

וישלכם אל-ארץ אחרת (כט, כז) - הל"מ של וישלכם היא למ"ד רבתי, לרמז על שלשים הגליות. עשר גליות שגלתה שכינה, עשר גליות של סנהדרין, ועשר גליות שגלה ישראל, כמזבא בראש השנה. (טעמא דקרא)

ספורים בפרשה

אתם נצבים היום (כט, ט) - היום זה ראש השנה (זוהר)

המשגיח רבי משה רוזנשטיין ספר, כי פעם בנסיעתו ברכבת, נפגש עם אחד מחסידי מודז'ין, ושמע ממנו ספור נפלא על רבו. היה זה פאשר אחד מחסידיו פנה אליו ובקש עצה לפרנסה, אך הרבי דחה אותו בכך ש"אינני מתעסק בהכלי העולם הזה". התפלא החסיד לשמע התשובה, ופליאתו התעצמה שבעתים פאשר אחריו נכנס חסיד אחר, ושהה אצל הרבי כשעתים תמימות, ובהן קבל מהרבי עצות והדרכות בפרנסתו. ההין החסיד להציג את-תמיהתו, והרבי הסביר: "למה הדבר דומה? לבעל-עגלה אחד, שעמד ליד חנות גדולה, בה נמכרים צרכי בנין וחמרים שונים, והנה הוא רואה כיצד סוחר אחד מבקש מבצל העסק מעט זפת כדי לזפת את גלגלי עגלתו, והלה נותן לו את מבקשו ברוצח. נכנס אחריו ובקש גם הוא לרכוש מעט זפת לגלגליו, אך המוכר סרב לבקשתו. תמה העגלון ושאל 'והרי זה עתה נתת לאיש שלפני זפת לגלגלי עגלתו? ונענה 'מה אתה משנה את-עצמך אל הקונה שהיה לפניך? הלה רכש ממני מלאי גדול של סחורה ושלם תמורתו סכום גדול, וכאשר בקש ממני מעט זפת לגלגליו, מכרתי לו ברוצח. אולם אינני פונה כלל למי שבא רק לשם רכישת מעט זפת במחיר כמה פרוטות, כי כאן לא מוכרים זפת". והרבי חזר על המשפט האחרון שוב: "כאן לא מוכרים זפת", והוסיף: "החסיד שישב כאן זמן רב, דבר עמי על עבודת ה' שלו, על חנוך הבנים ועל תורתו ומצוותיו, וכאשר בקש ממני מעט זפת לפרנסתו, נתתי לו. אבל אתה בא רק לשם רכישת זפת, רק לשם קבלת עצות ודרכים להרחיב את פרנסתך, לזאת איני מקיב, שכן לא מוכר זפת אני..." וכאשר היה המשגיח רבי משה חוזר ומספר עבדה זו, היה אומר: "כאשר האדם משתדל כל השנה בקביעת עתים לתורה ובעבודת השם בנאמנות, יכול הוא לעמד בראש השנה ולבקש גם פרנסה טובה כדי שיוכל לעבד את הבורא במנוחת הדעת. אולם מי שבא רק לבקשת פרנסה, צריך לזכר שהקב"ה אינו סוחר של זפת..."

פעם אחת, בשבת-קדש פרשת נצבים, עלה המטיף הרפורמי על בימת ההיכל, והחל בנאום בשפה נמלצת על פרשת השבוע, כשהוא מגבב בדרךבו דברי הבל ורעות-רוח. פתח ואמר: "הפרשה מתחילה בפסוק אתם נצבים היום בלכם, ראשיכם שבטיכם מלביכם, והתמיהה עולה מאליה, שכן ראשי השבטים היו אמנם רבים, אבל מדוע נאמר מלביכם בלשון רבים? וכי עמד לישראל יותר ממלך אחד? ובעודו מבקש להמשיך ולתרוץ את 'קשיתו', תמה פתח אחד שנקלע לשם באקראי, ואמר: "תמיהתך תמוזה וחסרת טעם. שהרי ככל לא נאמר בפסוק 'מלביכם'... נבהל הנאום והחל מתפחד את מצחו במבוכה, ולבסוף מצא תשובה הולמת: 'עלי להודות כי התרוץ שלך נאה למדי, אולם לי יש תרוץ טוב ממנו', והמשיך בדרך-שלו..."

ושבת עדיה אלקיד ושמעת בקלו (ל, ב)

אל ה' אוהב ישראל" מאפסא הגיע פעם איש אחד שעבר על התורה בלה, ובקש דרך תשובה. נאנח הרב ואמר: "וכי יש תקנה למי שבה צער את אביו? ומיד שאג: 'והרי נאמר 'השיבנו ה' אליך ונשובה חדש מינו כקדם'. קד"ם - נטריקון ק"ו ד"ד מ'נשה, שגם בפניהם נפתחו שערי תשובה..."

היה היה

ביקרוב אליך הדבר מאד

נוהג היה הרבי ר' בונים מפשיסחא, שפאשר היו אברכים צעירים באים אליו לראשונה, היה מכון אותם אל הדרך הנאותה בעבודת ה', והיה אומר להם: "סבורים אתם, כי באים לרבי כדי שיעלה אתכם לרקיע ויעניק לכם מדרגות גבוהות, אולם האמת היא שתחלה אתם צריכים לחפש בעצמכם בבחינת 'כי קרוב אליך הדבר מאד', ורק לאחר מכן יש לבוא אל הצדיק ולקבל ממנו". וכדי לשפר את-אזנם, היה מספר להם על רבי איזיק ר' יקל'ס מקרקא, והאוצר הגדול שמצא בביתו.

בקזמיר, פרורה של קראקא, עומד עד היום בית-הכנסת עתיק יומין המכונה 'איזיק שול', והוא הגדול והמפאיר בין בתי הכנסת במקום ופעיל עד-היום. מאחורי הקמתו מסתתר ספור מענין ומאלף, ומעשה שהיה כך היה. בעיר קרקא שלפני קרוב לארבע מאות שנה, התגורר יהודי בשם ר' איזיק ר' יקל'ס, שהיה איש נכבד ומשפחה מיוחסת, ונקרא עלי-שם אביו ר' יעקב בנו של הפרנס ר' משה עבר'ל'ס מקרקא, מצאצאי משפחת אלטשולר מפרג, מגזע חסידי פרוינצ'א שגרשו מצרפת בשנת ה'ס"ו, וביציאתם נטלו עמם אבנים מבית-הכנסת העתיק, אותן שקעו בבנין בית-הכנסת החדש שגנו בפרג, ולכן קראוהו "אלט-ניי". דהינו בית הכנסת החדש שיש בו מרהיבן. על-פי המספר, היה ר' איזיק זה, עני מרוד ומטפל במשפחה ענפה, בהן כמה בנות שהגיעו לפרנקו ואין בידי פרוטה לנשואיהן. לילה אחד חלם ר' איזיק, כי תחת הגשר הגדול שבבעיר הבידה פרג, טמון אוצר גדול. בבקר הקיץ ר' איזיק משנתו, אולם זכר היטב את דבר החלום. "חלומות שאו יבדורו" אמר לעצמו, אולם באשר החלום שב ונשנה במקומו הימים הבאים מדי לילה, אמר לעצמו כי יש דברים בגו, והחליט לצאת אל הגשר הרחוק כדי לנסות את-מזלו. בהגיעו, ראה כי הגשר נתון תחת שמירה קפדנית של זקופים, והוא הסתובב אנה ואנה בחפשו עצה כיצד להתחמק פנימה באין רואים. שעות ארוכות עברו עליו, עד שאחד החילים הבחין בו, וספר את-הדבר לשר המזנה עליו, בהוסיפו כי יתכן ואינו אלא מרגל המבקש לחבל בגשר המלכותי. השר מהר לזמן את היהודי אליו, והחל לחקור אותו על מניעיו, ור' איזיק לא נותרה הבררה אלא לספר את דבר חלומו המוזר. לשמע הספור, החל השר לנעות בצחוק עז, ולאחר שנרגע מעט אמר: "יהודי פתי אתה, שגדדת עד הגשר בפרג בשביל חלום מטפש ודמיוני", והוסיף: "גם אני למשל חלמתי, כי תחת התנור של יהודי בשם איזיק מקרקא, טמון אוצר כלום ובו סכום עתק, וכי משגע אני שאסע לשם כדי לראות אם אמנם כלום אמת הוא?". לשמע הדברים נרעד ר' איזיק, ועל-אחר הבין כי מרהשמים מרמזים לו על האוצר הטמון בתוך ביתו, במקום לנוד למרחוק. על-אחר שב לביתו, ועם הכנסו החל לנתח את תנור הלבנים שבביתו, לתדהמת בני המשפחה. לא עבר זמן רב, וידיו נתקלו בארגו עתיק שהיה טמון תחת התנור, ועם פתיחתו נגה בבית אור יקרות. האוצר שנמצא היה אגדי ועצום, ובעצת אשתו החליט ר' איזיק להקים בשכונתו בית-כנסת מפאיר ורחב ידים. לאחר שתדלנות רבה, הסכים המקל וקדיסלב הרביעי להעניק לו אשור בגינה, וב"ז בסיון שנת שצ"ח החלה הבניה, אך היא התעכבה כשש שנים עקב התנגדות הכמרים הנוצריים בקרקא, שלא ראו בעיני-רפה את הפאר של בית-הכנסת היהודי, אולם בסופו של דבר, השלמה המלאכה בשנת ת"ד והבנין התנוסס לתלפיות.

שמחת חזקת הבית, עטפה את קרקא היהודית כלה, וכלם התבוננו לקראת השבת הראשונה בבית-הכנסת החדש והמפאיר. בהיכל המרווח עמדו המתפללים הרבים, באשר בכתל המזרח עמד בעל ה"תוספות יום-טוב", רבי יום-טוב ליפמן הלוי הלר, שזה עתה הכתר לרבה של קרקא, ולצדו דיני הקהלה ופרנסיה. חתן השמחה היה פמוכן המיוסד והפסדון ר' איזיק ר' יקל'ס, שהפך לאחר מחשובי גידי הקהלה, והוא קבל בברכה את פני האורחים הגדולים, לרבות שרים ודקסים שאינם מבני-בית, שבאו לראות את הבנין בתפארתו. לפתע נדחק אל המקום נער נוצרי צעיר, שר' איזיק היטיב לו לפנים, ובלחישת גלה לו על תכנית זדונית של בריונים נוצרים, לערוך פוגרום ביהודי העיר ולכוז את-בתיהם. ר' איזיק נחרד לנפשו לשמע הבשורה האיומה, ומהר לשתף את הרב על האסון הממשמש ובא. בעצת ה"תוספות יום-טוב", ננעלו במוצאי שבת שערי הרבע היהודי, וכלם עמדו הכן לקראת המתנפלים, באשר על שפתותיהם תפלה ובידיהם כלי הגנה. לא רבים ידעו, כי קדם לכן בקש הרב לשגר עשרים וששה יהודים גברתנים וגבוהי קומה, שיצאו באין רואים אל בית העלמין היהודי הסמוך לחומת הרבע, בשם מעטפים בתכריכים לבנים בהם עוטפים את הנפטרים, ובידיהם לפידים בוערים ומקלות עבים. באותה עת התקפץ האספסוף המוסת למרגלות החומה, וכאשר הללו החלו לצעד בטרופ ובהמתזעם אל עבר שער הרבע, גלו לתודתם עשרים ושש דמיות לבנות עומדות על חומת בית הקברות, ובידיהן נרות דולקים. המתוזה המכעית הצמית אותם ארצה, שכן בטוחים היו כי המתים היהודים קמו מקבריהם כדי להציל את אחיהם היהודים, ובני-רגע התחוללה במקום אנדרלמוסיה ומהומת-מנות. הפורעים החלו להמלט מהמקום בצנחות איומה, באשר עטוי התכריכים דולקים בעקבותיהם ומכים אותם פאלות שבידיהם ועושים בהם שמות. רבים מבין הפורעים מצאו את מותם בין גלי הנקר השווצץ, אליו קפצו מרב פחד ואיומה, ואחרים נפצעו ונרמסו בהגלי חבריהם, ונתחד כלי-הארץ. המאיר הותיר את רשומי העז בקרב הנכריים שבקרקא, ועוד שנים רבות לאחר מכן נותר בהם הפחד מיד היהודים, ותשקט הארץ.

מאורות

רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב וז"ל
ליום ההולא כ"ה באלול תקמ"ז

בנו של המוכיח רבי יצחק מדרוהביטש, וצאצא למשפחה מיוחסת, אשר עליה נסמר כי במשך ע"ב דורות לא פסקה ממנה רוח-הקדש, וחוסרה מגזע דוד המקל בטהרה ללא פגם. בעניויו הסתופף בצל הבעל-שם-טוב הקדוש, וזכה לשמשו שנים אחדות. שמש כמגיד מישרים בכמה קהלות ורבים השבי מקו, ומפלן התפרסם על-שם העיר זלוטשוב. פעם הגיע לעיר אחת והחל לפרט את עונותיהם של הנכנסים אליו. התחכם אחד ושטט את כובעו על מצחו כדי להסתיר פניו, אולם רבי מיכל חזק ואמר: "עין החזקת מבעד לבשר, חזקה שתחזיר גם מבעד לכובעך..." ברב שנותיו סבל מדיקות ועניות, והיה אומר שסבתו התפללה על צאצאיה שיהיו עניים מרודים, שכן זו ערפה לזיאת שמים. וכאשר בקרו פעם רבי ברוך מפיזבו, וראה את ביתו הפשוט וכליו הדלים, תמה על-כך וספר שבתו מרוד ומלא בכלים יקרים, אותם רכש מתמיכת חסידיו אליהם הוא נוסע לעתים. "והיכן הכלים?" שאל רבי מיכל, וכאשר רבי ברוך ספר כי הם נותרו בביתו, ועתה הוא שרוי בגלות, נאנח רבי מיכל: "אספן מה אפוא ההבדל ביני ובינך? אני יושב בבית, וכלי הכסף מחוצה לו, ומר נודד בדרךים וכליו בביתו..." כשדבר אודות מדת הענוה, אמר: "אנכי עמד בידה וביניכם", מדת האנכי, הנאה והתירות, היא שעומדת ומפרידה בינינו לבין אבינו שבשמים", והמשיך את הגאולה לנוח על ההר שלא ראה עמק מקומו, ולכן לא חש ברוממותו.

יוסיף דעת

בעיר פראג שבצ'כיה, היתה אחת הקהילות היהודיות העתיקות באירופה עוד מראשית היוסדה. אך לצד בתי הכנסיות העתיקים ששרדו בה עד היום, ובתי העלמין בה קבורים גדולי עולם, משופעת היא להבדיל ולמרב הצער, גם בכנסיות רבות ועליהן פסלים משוקצים. ומכולם מעוררת אחת מהן תסכול וחורן, בבחינת "ותרא את-שקוציהם" הוא גלליהם" המוכב בפרשה. על הגשר העתיק בין הגשרים החוצים את נהר הוולטבה, שנקרא 'שר קארל', עומד פסל משוקץ של אותו האיש, ועליו מופיע הפסוק שבספר ישעיה "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות" באותיות זהב, כאשר שם ה' מופיע במלואו בשם הוי"ה. אל המקום נוהרים תיירים רבים עקב ייחודיותו ומספרים כי את אבן היסוד לגשר העמידו ב"ר ביולי 1357 למניינם, בשעה 5.31 בבוקר, וכך נוצר המספר 135797531 שמהוה את תאריך הקמה במדויק, והוא נקרא מימין לשמאל בשעשוע לשון שנקרא 'פלינדרום'. לפי המסופר, עבר יהודי בשנת תנ"ז ליד הפסל, ולא הסיר את כובעו כנדרש, וכעושו על-כך ציוו הכמרים הנוצריים לחרוט את הפסוק עליו, כדי לצער את יהודי פראג. במקורות אחרים מסופר, כי על הגשר עבר פעם צורף יהודי, שבראותו את הפסל ירק לצדו, תוך כדי אמירת הפסוק "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חכם הוא" שלוש פעמים. שני כמרים נוצריים צעירים שעמדו שם, תפסוהו והוציאוהו לחורג בעניינים, על הקהילה היהודית בפראג הוטל העושה להביא זהב בכמות גדולה, והצורף נאלץ ליצוק את האותיות על הפסל, כדי להציל את יהודי העיר מגירוש. ומוסיפים, כי הדבר אירע בתקופת המהר"ל מפראג שביקר בכלוא, והוא הורה לו לעשות כן מחוסר ברירה ולקדש שם שמים. במשך השנים נעשו מאמצים רבים להורדת הפסל, ונדבנים יהודים הציעו לשם כך סכומי עתק, אולם כל המאמצים נכשלו. לפני שנים מספר הצליחו אלמונים לעקור את אותיות הפסוק מהפסל, אולם עיריית פראג שבה וחיידשה אותו למרבה הצער.

ובחרת בחיים

בסמוך לעירה לונטשיץ שבפולין אשר במחוז לודז', היה כפר קטן שעמד על אס-הדרד. בכפר זה התגורר איש חשוב בשם רבי בריש, שכלם כנחשו 'ר' בריש חסיד' על-שם חסידותו ורום מעלתו, ואמריו עליו כי ירמיהו הנביא היה מתגלה אליו ויחד עמו היה מקונן על חרבן בית-המקדש. מיחס גדול היה 'ר' בריש, צאצא לבעל הלבושים והמהרש"ל מלבלין, אולם גם יחוס עצמי גדול היה לו, ואמריו עליו שהיה גומל חסדים באברהם אבינו, ורודף שלום באהרן הכהן, ועונותו כהלל הזקן. כלימיו יושב 'ר' בריש חסיד בבית-המדרש הקטן שבכפר, ולא פסיק פימה מגורסא יומם ולילה. יכול היה להקדיש את כלימיו לתורה ולעבודה, בזכות רעיתו הצדקנית שהיתה אשת-חיל, ופרנסה את המשפחה בלה באמצעות בית המזיגה שחברה מהפריץ אדון הכפר. באותם ימים, היו בעלי בתי המזיגה נתונים לחסדיהם של הפריצים, וסבלו בשתיקה את נחמותיהם ומצב-רוחם ההפכפך לשבט או לחסד. אשתו של 'ר' בריש נהלה בתבונה את בית-המזיגה, והקפידה לשלם את דמי החכירה במלואם מדי שנה ביום הנקוב, מבלי להחסיר פרוטה. אולם החיים בצלו של הפריץ הכל-יכול, היו בפחד תמידי, שכן הלה היה נתפס לעתים ברוח עושים ואיש לא היה נצל מתעלוליו הבלתי צפויים.

והנה יום אחד, מופיע הפריץ בבית-המזיגה, ומביט סביבו בהנאה גלויה. לאחר שהתכבד והטיב לבו בייר-שרף משבח, החל לשוחח עם המבקרים במקום, ולבסוף פנה אל החוכרת ואמר: "בעוד ימים מספר, יגיע יום התשלום של דמי החכירה. ובכן מודיע אני בזאת, כי לא אקבל מידכם את התשלום טרם יבוא אלי אישכם 'ר' בריש, אשר ספון כלי-היום בבית-המדרש ומעולם לא ראיתי את-פניו, ואוכל לגלגל עמו שיחה על-דא ועל-הא". בהלה אחזה את הרעיה הצדקנית, שחסה על כל רגע מלמודו של בעלה הצדיק, והיא החלה להתחנן בפני הפריץ: "אנא יותר נא על-בקשתו, כי יקר הוא זמנו של בעלי יותר מכל הון דעלמא, וחבל לו לבטל אפלו זמן קצר ממשתנתו", אולם הפריץ נותר בעקשנותו המוזרה. "דבר לא יעזר לכם, שכן חפץ אני לראות את 'ר' בריש וליהנות מאמרי פיו". לא לחנם התעקש הפריץ להפגש עם 'ר' בריש, שכן שמו של זה יצא לפניו כאיש קדוש ונעלה, וכל מי שזכה לראותו ואף לשוחח עמו, היה חש בכך זכות גדולה ועצומה, וסקרנותו של הפריץ להפגש עמו היתה אפוא גדולה מאד. בלב כבד שבה האשה לביתה, וכאשר שב 'ר' בריש לביתו בהעריב היום, ספרה לו על הפריץ ההפכפך ודרישתו הנחרצת. לבו של 'ר' בריש התחמץ לשמע הבקשה, אולם היטב ידע כי פרנסתם תלויה במשגג זה, ובכית-בררה הסבים לדרישה. כבר למחרת, יושב 'ר' בריש בבית-המזיגה והמתין לבואו של הפריץ, והלה לא אחר לבוא, כדי לחזות פניו וליהנות בצל קורתו. וכאן קרה דבר שלא יאמן. הפריץ, שהתשם עמקות מדמיון האצילית של 'ר' בריש, ונלה כי כל-מה שספרו לו עדי-עתה, אינו אלא אפס קצהו באישיותו של היהודי הצדיק, הציג בפני 'ר' בריש דרישה מרעישת: "אני דורש מקדש שתמכר לי חלק קטן מנתלתך העתידה בעולם הבא", לא פחות ולא יותר. השומעים לא האמינו למשמע אונניהם, שכן לא היו מעלים על-דעתם לשמע דרישה כזו מפריץ נכרי, ואפלו 'ר' בריש נותר המום לשמע הבקשה. תחלה לא מצא מענה הולם, ולבסוף גמגם בלשונו ובקש מהפריץ שהות של שלשה ימים כדי להמליך בדעתו אם להסכים לדרישה או לא. אך יצא הפריץ מבית-המזיגה, ו'ר' בריש שקע בתוהו ועצבות. "איך אמרתי לו לשוב בעוד שלשה ימים"? יסר את-עצמו, והרי הייתי צריך להודיע לו מיד, כי בקשתו לא יכולה לבוא כלל בחשבון. ובכך שבקשתי ממנו ארבה של זמן, בודאי יתפרש הדבר גידו כי יש תקנה שאסכים לבקשתו, ונמצא שם שמים מתחלל על-ידי. זמר-מה יושב 'ר' בריש תפוס במחשבותיו, ולבסוף קם ועשה מעשה. עוד באותו ערב, ארז את כל חפצי ביתו, הטעין את כל הכבדה על עגלתו, ויחד עם כל משפחתו עזבו בבת-אחת את בית המזיגה וכפר מגוריהם, והחלו לגדוד בדרך-ים. לבסוף, התישב 'ר' בריש בעיר קוטנא שנמצאת במקדק לא גדול מלודז', ושם מצא מנוח לכדי-רגלו. במשך ארבעים שנה יושב 'ר' בריש בקוטנא, וכל אותן שנים ערך מעין תשובת-המשקל על תשובתו לפריץ. הימים עברו עליו בצום ותענית, פאשר הוא לא נוטל כל מאכל לפיו מעלות השחר ועדי-הערב, ורק ברגת הלילה היה אוכל מעט. הוא גם לא פנה לביתו לישן, אלא היה ישן בבית-המדרש ללא מצע, פאשר למראשותיו היה מניח אבן קשה. בפטירתו, מצאו בניו את צואתו, בה צוה שלשה דברים: להעמיד את האבן שעליה ישן במשך ארבעים שנה, כמצבה למראשותיו, ולא הרשה להם לחרת עליה אלא את המילים 'פה נטמן 'ר' בריש חסיד'. ואם ביום מ-הימים, יהיו בן או בת ישראל שיחפצו חלילה להתרחק מדרך התורה, אזי יטלו לבנה עליה ירשמו את שמם, ויניחו עליה, ומבטיח הוא כי ישובו מונתם הרעה או שימזגו בעודם זקאים. ועוד צוה, כי צאצאיו עד עשרה דורות יבואו להשתטח עליה ויהיו ימליץ טוב עליהם בפרום.

אחד מבניו של 'ר' בריש חסיד, נקרא רבי יחיאל איכל, ובנו היה הצדיק הנסתר רבי רפאל. אביו של רבי אברהם מטשכנוב, וזה האחרון צוה תמיד את יוצאי חלציו, כי עליהם לפקד את קבר זקנם 'ר' בריש לפחות פעם אחת בחייהם. ואף בנו של רבי אברהם, הצדיק מביאלא שנקרא רבי בריש על-שם זקנו 'ר' בריש חסיד, הלך בדרך. אף הוא סגף את-עצמו והתענה במשך ארבעים שנה, דהניח אבן למראשותיו, ואף הוא צוה להעמיד את האבן הזאת במצבתו לזכרון-עולם. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

למען הקים-אתה וגו' (כט, יב) - פרוש, טעם שאני מבקש להרבות בענשים ובאלות, הוא למען הקים-אתה לו לשם ולא תכפרו בו, כי תפחדו מעצם האלות אשר תחניבו שתכפרו באלהותו, וזוהו התקומו לשם ה'.

עוד ירצה לתת טעם לבגית הערבות, שלא יאמר אדם למה יעשה ה' פה לעבדיו להכביד עלם לחיכם במעשה הזולת, לזה אמר כי אלקים חשבה לטובה למען הקים אותה לו לשם, פרוש שזולת זה יהיו ישראל חוזרים לאחוריהם, היום יפגע אחד בקלה ולמחר בחמורה, והיו נשקטים מעדת הקדשה מעט מעט, עד שיפגע ישראל מהיות עם ה', ובמה שעשאו ערבים והנו לב לעובר עברה אחת קלה כבחמורה ויתקומו לשם סגלה. הא למדת, שכל מעשה ה' אינו אלא לטובתנו להקומו:

והיה כייבאו עליך כלי-הדברים וגו' (ל, א) - עוד הצצתי ואראה מה נעמה חבת הקדש אשר חבב אלקינו אונו. הלא תראה, כי בזכרון הברכה הגיע אותה עלינו, ואמר כייבאו עליך הברכה, ובזכרון הקללה אמר והקללה אשר נתתי לפניך - ולא עליך, ולטעם זה אמר אשר נתתי לפניך, ולא הספיק במאמר כלי-הדברים האלה. גם אם היה אומר כי יבאו עליך הברכה והקללה אשר נתתי לפניך, הייתי מפרש מאמר אשר נתתי לפניך על שניהם, אבל מאמרו כל הדברים האלה גלה בזה יתור אשר נתתי לפניך, שבא להבדיל בין הברכה לקללה כמו שפרשתי, ולדרך זה אומרו כל הדברים האלה, חוזר אל הברכה האמונה בסמוך לה. ואל ידע בעיניו אומרו הדברים לשון רבים והברכה לשון יחיד, כי הרבה דברים טובים נכללו בברכה:

דברי הימים

רבי אליהו הכהן האתמרי בעל "שבט מוסר", מספר בספר "אזור אליהו" על מנהגו קודם ראש השנה, "לקיים כל מצוות עשה בפועל ביום אחד", ואת המצוות שאינן נוהגות בזמן הזה, היה לומד העניין שיחשב כמעשה, ובעניין כתיבת ספר תורה היה מגיה אות אחת בספר התורה, והולך לבית עבודה זרה ומאבד מהכותל איזה דבר כדי לעקור עבודה זרה. והוא מספר, כי ביום כ"ז באלול שנת תמ"ב, ישן בצהריים לאחר עשיית המצוות, "וחלמתי שהיה בידי חוט של משי, וקצה האחד חוזר בידי והקצה השני תלוי ועומד באוויר, ולא הייתי רואה מי הוא האוחז אותו. והיה בידי אשכול ענבים אחד, וזרקתי למעלה ב' או ג' גרעינים לראות אם היו פוגעים עם האוחז חוט המשי, והגרעינים נשארו גם הם תלויים באוויר, והייתי רואה אותם כדמות צל השמש והיה תמיה גדולה בעיני, כי לא הייתי מבין מה הוא ובפתע פתאום ירד מן האוויר בחור כמו בן עשרים שנה, גווייתו כתרשיש ופניו כזהרי חמה, ואמר לי 'אני הוא מי שהיה אוחז חוט המשי אשר בידך, כי אני בנך אשר בראתני היום בעשיית המצוות אשר קיימת, ורציתי לרמוז לך בזה שנשמתי קשורה למעלה, ולכן היה קצה אחד מהחוט בידך וקצה השני עולה למעלה, לרמוז על הקשר אשר מתקשר האדם עצמו מלמטה למעלה בעבור קיום המצוות, ועניין הענבים שזרקת שנשארו תלויים באוויר למעלה, רצו לרמוז לך שאם תחזיק בזה, כל דבריק אשר אתה שולח למעלה בתפילתך לא ידחו להם". ובהמשך הוא מספר, כי זכר שלא קיים מצוות מעקה ו"אמרתי עכשיו אני אקיימנה", וכשקם נפל בפיו הפסוק "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", דהיינו הודו לה' שמזמין לבניו מצוות שייקראו טובים, והמקיים מצווה בורא מלאך.

מטעים

בפיך ובלבבך לעשותו (ל יד)

לפי פשוטו, באור הכתוב כך הוא: בפיך - ללמוד, ובלבבך לעשותו - ללמוד עלימנות לעשות ולקיים מה שלמד. אולם טעמי המקרא אינם כן, שהרי התבות בפיך ובלבבך מחברות במרכא טפחא, ונתבת לעשותו מפרדת, ואם היה הבאור כך, היתה הטפחא מטעמת על תבת בפיך. אולם בונה נוספת יש כאן, שלמוד התורה תהיה ביגיעה בפה עד שיהיה נוגע אל-הלב, והכונה בלמוד עם תלמידים, ופרוש לעשותו הוא כדי להבין דקדוקי התורה, ולכן קשורה תבת ובלבבך לתבת בפיך. (העמק דבר)

לכאורה היה ראוי להקדים חלב לפה, לחקק את התורה לזכרון עולם, אולם כך הוא דרך הלמוד, תחלה קוראים בפה ולבסוף מעמיקים בלב. וכליזמן שהתורה איננה אלא בפה או רק בלב, עדיו רחוקה היא מפה, וצריך שתהיה בשניהם, בפה בצד החיצוני של הלמוד, ובלב לעודר הבנה עמקה, ולכן התבות מחברות בטעמים. (שא מדברתך)

ביקרוב אליך הדבר מאד (ל יד)

תבת אליך מטעמת בטעים חביר שמעויותה שביר בארמית, ורמז יש כאן, כי מי שלבבו נשבר בקרבו, והוא שפל בעיניו ואינו מתנאה, אזי הוא באמת קרוב אל ה' ויתברך, ואז ביקרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. (רבי אהרן מקוידניב)

מדגש

בפסוק "ושב ה' אליך את-שבותך", מפרש רש"י: "בביבול שהשכינה שרונה עם ישראל בצרת גלותם". את המושג "בביבול" מפרש רש"י ביומא: "כלומר על-כרחנו יאמר בן, באלו אי-אפשר לומר בן, וכל כל בביבול שבש"ס". ובמקלה פרש "בביבול" ואמר בקב"ה כבאדם שיכול להאמר בו בן. במלה זו משתמשים "בדברים שאינם כבוד כלפי מעלה", בדברי בעל התשבי, ואין להשתמש בה לצרכי חל אלא בתבת לכאורה הנדרשת לה. בבביבול מרובת מהמולים "כמו בביבול" ונקודה בבביבול. אולם בתוספות שב"עין יעקב" מובא בשם המדרש, שמשמעות התבה כ"ב יכול, דהינו רק התורה שנתנה כב"ב אותיות יכולה לומר בן, אבל לא אני בני-אדם, ובעל התשבי כתב על פרוש זה שאין לו טעם וריח מכמה סבות. ומנקד "בביבול" דהינו כמו בביבול, כמו הקב"ה שהוא בעל תיבתו.

ממלה

נוהג רבי שלמה מרדוקסק לומר: "רוצים אתם הזכרה כי לא בשמים היא, אלא קרוב אליך הדבר מאד? ובכן צאו ולמדו ממה שטעיתי בלימי. סבור הייתי כי מוכרי ספרים למדנים הם, שכן מצויים הם אצל ספרים, עד שגיליתי כי רבים עמיהאריץ. סבור הייתי שגני החברה קדישא בעלי תשובה הם, שכן נזכרים הם כל העת ביום המיתה, וראיתי כי באמת קלי דעת הם ושטופים בשתי יושרה. סבור הייתי שהבננים נקיים, וגיליתי שמוחמים הם, וסבור הייתי כי שמשיהם של הצדיקים קשרים הם פרובותיהם, אך גיליתי כי רבים אוהבי בצע הם ורודפי שלמונים..."

בפרשת נציבים שנקראת באלול, מזכיר ענין התשובה "ושבת עדה" אלוקה ושמעת בקלו". ובכר כתב הרמב"ם שאין הפונה רק "תשובה מעברות שיש בהם מעשה כחלול השם גזל ועריות, אלא כשם שצריך לשוב בתשובה מעונות אלו, כך צריך האדם לחפש בדעות רעות שיש לו, ולשוב מן הפעם ומן האביה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת המון והכבוד... מרהכל צריך לחזר בתשובה, ואילו העונות קשים יותר מן אותם שיש בהם מעשה, שבו מן שאדם משתקע במדות רעות אלו קשה לפרש מהן, ונאמר 'עזב רשע דרכו ואיש און מחשבתי וישב אליה' וירחמהו".

בעלי המוסר היו מספרים על מלך אחד, שהיה לו מפה מיוחדת ובה שרטטו ביד אמן, כל המדינות והערים אשר במדינות מלכותו, ולא דלגו בראשם אף על שבילים נדחים, הרים וגאיות, ובעזרתה אפשר היה לכבש בנקל כל שטח. למלך זה היה בן יחיד ואהוב, ובין ששקן היה לא הבין את משמעות המפה, ועמד וקרע אותה לקרעים. התעצב המלך למראה האבדה הגדולה, והבין החליט להדיק מחדש את גזרי הנזיר ולהרפוב שוב את המפה. המלך פקפק בהצלחתו, אולם להפתעתו שב הילד פער זמורה, ובגידו המפה במלואה. התפלא המלך ושאל את בנו כיצד עלה בידו להדיק את פסות הנזיר הקרועות, והילד ספר: "שני צדדים היו לה למפה. בצדה האחד שרטטו כל הערים שבמדינות מלכותך, ובצדה השני שרטטה תמונת אדם. כאשר בןשתי להדיק מחדש את המפה, לא עשיתי זאת עליפי תבנית המדינה, שכן איני בקי בה די הצורך, אלא עליפי צורת האדם, ועל-פייה עלה בידי להרפוב את המדינה בלה". ומוסר השכל למדו מכך, שפאשר האדם עמל על תקון מדותיו, אזי ממילא הוא מתקן את סביבתו ואת העולם כולו, ובכך הוא יכול להדיק את הקרעים ולאחזתם, באמצעות תקון עצמו שנוחשב הרי פעולם קטן.

רבי פינחס מקוריץ היה אומר, שיש שתי דרכים בעבודת הבורא. הראשונה היא לבדק כל העת אילו הן המדות הרעות שבו כדי לשבדם, ורק על-ידי כך יוכל להגיע לאהבת הבורא ועבודתו כראוי. והדרך השנייה היא, להתבונן תמיד בגדלות הבורא ולטרח לבוא להתדבקנות בו, וממילא יתבטל הרע. אולם הוסיף ואמר, "כי עקר דרכנו היא בדרך הראשונה", ואמר על-עצמו: "בני אדם חושבים, כי הגעתי למעלתי ודרגתי בגלל ענין זה או אחר, אולם האמת היא שהכל בא לי בגלל שעמלתי בתקון מדותי, ועקר המדות עליהן עמלתי הן גאווה ושקר". והיה רגיל לומר: "מי שהוא אדם טוב, אנושי ובעל מדות מתקנות, חשוב בעיני יותר מאשר איש 'פרומר' ודאוק..."

בעלי המוסר שבדור הקודם היו מספרים, כי בגרמניה התפנסו פעם ראשי אוניברסיטאות ידועי שם, לשם התניעות על קביעת המקצועות המדעיים וחלוקתם למחלקות שונות. והנה קם אחד הנאספים ואמר: "יש מקצוע חשוב אחד, שלא לומדים אותו אלא במכון יחיד בעולם, בעיריה רוסית קטנה בשם 'קלם'. וכשהשומעים הביטו בו מפתעים, המשיך ואמר: "וידעים אתם מה לומדים שם? את מקצוע תקון מדות האדם". רבי נחום זאב זיו, מנהלה של ישיבת קלם ובנו של 'הסבא' מקלם, התגורר תקופה מסוימת בעיר קניגסברג, שבה התגוררו אז רופאים ידועי-שם, ורבים נהרו אליה כדי לרש בהם לרפואתם. פעם הגיע אל העיר רב אחד שזקק לרפואה, וכשנכנס לבית-הכנסת נגש אליו רבי נחום זאב וקבל את-פניו בברכת שלום, כשהוא מזמינו לביתו ולקדם בו מצות הכנסת אורחים. הרב לא הכירו ולא ידע אם אפשר לסמוך על הפשרות בביתו, אך מחסר בררה התלחח אליו, וכלבו התקנה שהלה יעמד לימינו בתורו אחר רופאים. רבי נחום זאב ארחו בלבביות, ואף הגיע לו ארוחת ערב ומקום לינה בביתו, אולם הרב נאות לסעד רק מאכלים שהביר בהם כי אין בהם שאלה של פשרות, ונותר ללון שם. באישון לילה שמע הרב קול בוכים מהחדר הסמוך, ונבהל לנפשו. חרש קם לראות מי הבוכה, ולהפתעתו ראה את בעל-הבית יושב ומשנן שוב ושוב בנגון של מוסר נוקב את הפסוק שבקבלתו: "כל אשר תמצא ידך לעשות בבחד עשה, כי אין מעשה וחסבון ודעת וחקמה בשאל אשר אתה הלך שמה", ולאחר סימו ללמוד מוסר, התישב ללמוד גמרא בקול ערב עד אור הבקר. הרב נפעם מהמחזה, אולם זהותו של מארחו נותרה בחידה בעיניו, ורק למחרת נודע לו שמו של מיטיבו ואיש חסדו.

בזקנותו של רבי משה פינשטיין, כאשר עמד ונשא את דרשת שבת הגדול, לקה לפתע בהתקף לב. לבנו רבי ראובן ספר לאחר מכן, כי הרגשתו היתה כאלו לבו נאחז בצבת ונעקר ממקומו, אולם למרות יסוריו העצומים, המשיך בדרשתו עד-חמה. לאחר מכן הבהילוהו לבית-הרפואה, ושם החליטו להשתיל בו קוצב לב, אולם בעבר שבווע התברר כי הטפול נכשל ויש לבצעו שוב. התישב רבי משה והחל לפשפש במעשיו מיום עמדו על-ידעתו, כדי לגלות מדוע באים עליו יסורים אלו, ומדוע נגזר עליו דבר שהוא מעין חיוב מיתה. שעות ארוכות ישב וחשב, עד שבסוף הגיע למסקנה כי יסוריו באו עליו בגלל עון הלכנת פנים, שכן בהיותו ילד, שאל המלמד קשיה חזקה, והוא וחברו ענו שניהם תרוץ אחר. המלמד העדיף את תרוצו שלו על-פני חברו, ועתה החל לחשב שמא באותה שעה נהנה בהצלחתו, ואם-כן יש כאן מעין הלכנת פנים. והיו מקרבו ותלמידיו עומדים ומשתוממים: "ראו נא, כי החטא היחיד שרבענו מצא בעצמו, לאחר תקופה של למעלה משמונים שנות חייו, היה זה שבילדותו חש שמץ של גאווה והתנשאות על-פני חברו..."

"אתם נציבים היום בלכם" - אם תרצו להתנצב בדין ולצאת זכאים, אזי עליכם לעמוד ב"בלכם" באחדות ובתורה הרבים. שכן אי-עליפי שהיחיד צריך לחפש מיום הדין ולא לסמוך עליהם, אולם כאשר היחיד נחשב עם הרבים, בטוח הוא עמהם שיעשה לו נס ויזכה לגמרי-טוב. (הסבא מקעלם)